

Mathias Herup Nielsen og
Niklas Andreas Andersen

Når styringens ambitioner udfordres af praksis

Om at analysere rummet imellem styringens intentioner og situationel praksis

Studier, der analyserer det sociale med inspiration fra Foucaults tanker om governmentality, kritiseres i stigende omfang for at afskære sig fra at analysere de praktiske relationer, som politisk styring konkret indlejres i. I artiklen tager vi afsæt i denne kritik og viser, med et studie af forholdet mellem et kommunalt jobcenter og et lokalt beskæftigelsesråd, hvordan governmental magtanalyse kan indfange styringens uforudsigelige, mangefacetterede og immanente karakter ved at fokusere på styringsintentionernes møde med den praktiske virkelighed, der søges styret. Formelt er rådet nedsat til at overvåge og kontrollere jobcentret, men i den praktiske relation er det snarere jobcentret, som overvåger og kontrollerer rådet. Artiklen viser, hvordan dette er muligt ved at analysere jobcentrets arbejde med rådet ved hjælp af en række centrale begreber fra Foucaults forfatterskab. Empirisk trækker studiet foruden formelle myndighedsdokumenter, der beskriver rådets tiltænkte rolle, på praksisinformerende empiri i form af kvalitative interviews og mødereferater over en fire-årig periode.

Søgeord: governmentality, Michel Foucault, beskæftigelsespolitik, politisk styring, LBR, jobcenter.

Det er ikke svært at forstå, hvorfor governmentality som analytisk perspektiv over de seneste 20 års tid er blevet et af de mest anvendte aktiver fra Michel Foucaults forfatterskab.¹ Der er noget elementært interessant på spil i styringsproblematiserende analyser, hvor herskende rationaler og teknikker, for nu at parafasere Barbara Cruikshank, holdes hen over en blussende ild. Ikke for at sætte ild til dem og brænde dem af, men for minutiøst at belyse deres iboende løfter og farer (Cruikshank 1999:125). Disse foucauldianske analyser komponeres ofte efter en art afsløringens dramaturgi²: Hvor det fremanalyseres, at relationer, der umiddelbart og intuitivt syner af frihed, er gennemvædede af komplekse og subtile magtstrukturer, som strømmer igennem dem på kryds og på tværs.

I en dansk kontekst har governmentalityanalytikken bibragt en lang række interessante styringsproblematiserende studier, hvoraf mange imidlertid eksplicit er inspirerede af Mitchell Deans fortolkning af governmentalityanalytikken (Dean 2010). Disse studier undersøger, hvordan magtudøvelsen – igennem diskurser, rationaler og konkrete teknikker – presser på for at sætte sig igennem i samfundsmæssige relationer. For eksempel i det sociale arbejdes relationer imellem socialrådgivere og udsatte borgere (Born & Jensen 2005; Høgsbro 2012; Villadsen 2003), i de relationer mellem ledere og medarbejdere, som opstår på moderne, afhierarkiserede virksomheder med nye strategier for human ressource management (Åkerstrøm Andersen & Born 2001; Karlsen & Villadsen 2008), i sundhedspersonalets arbejde med at skabe stærke og sunde borgere (Åkerstrøm Andersen 2009; Mik-Meyer & Villadsen 2007), eller i relationen mellem det statsligt-administrative apparat og dets mere borgernære institutioner (Hjortsø Pedersen & Hansen 2011; Triantafyllou 2007).

Studierne afspejler en lang række af perspektivets generelle styrker. For det første den nidkære afdækning af, hvordan diskurser, rationaler og konkrete teknikker både hviler på og (re)producerer svært nedbrydelige sandheder om den eller det, der søges styret. Herunder ikke mindst interessante afdækninger – grænsende til udstillinger – af paradokser og dilemmaer i styringens virke: Hvordan kan det sociale arbejdes klient for eksempel på én gang beskrives som et unikt individ, der skal mødes "som han er", og samtidigt som et individ der besidder en lang række universelle egenskaber (for eksempel lyst og vilje til at være alkohol- og stoffri) (Villadsen 2003:193)? Eller: Hvordan kan selvhjælpslitteratur anvise veje til frigørelse fra alle autoriteter ved at pege på distinkte guidelines, som individet skal underlægge sig (du Plessis 2014a)? Derudover har disse studier et stærkt blik for magtudøvelsens produktive karakter. Magt og styring betragtes i analyserne ikke som noget, der begrænser eller modstrider frihed og subjektivitet, men som noget der skaber subjektivitet ved at virke igennem frihed. Den sociale klient, den arbejdsløse, medarbejderen, jobcentret, folkeskoleeleven og alle de andre subjekter, der optræder i disse analyser, undertvinges ikke en magtudøvelse, som

de står i opposition til, men ledes – ofte på subtile og overraskende måder – til at tage styringens intentioner på sig.

Sådan styrker, og flere andre, er velkendte og velbeskrevne. Det er imidlertid værd at bide mærke i, at en særlig form for kritisk indvending, med stadig stigende frekvens, synes at blive rettet imod perspektivet (jf. Brady 2014; Clarke 2006; Dean 2002; McKee 2009; Rutherford 2007; Stenson 2005): At governmetalitetyanalyser er blevet *for* fokuserede på at afdække *styringens ambitioner* – dens iboende løfter og farer for nu igen at bruge Cruikshanks formulering. At "den beskidte praksis" (Rutherford 2007) som opstår dér, hvor styringens intentioner møder en virkelighed af subjekter og objekter, alt for ofte forbliver i periferien af analysernes synsfelt. I stedet spørger governmetalitetyanalyser, hvordan praksis *søges* struktureret, hvorfor dokumenter fra myndighedsudøvere ofte indtager en central empirisk rolle.

Sådan studier excellerer i at studere "en verden, der tilstræbes, en utopi, som skal vindes eller en dystopi som skal undgås" (Dean 2006). Men, som kritikere har påpeget, er konsekvensen heraf, at de minutiøse studier af forskellige former for styringsrationalitet reelt afkobles fra studier af de sociale relationer, som styringen indlejres i. I nogle af analyserne ses derfor en problematisk tendens til at forveksle styringens intention med styringens praksis. De præskriptive dokumenter får egenrådigt og uimodsagt lov til at repræsentere den virkelighed, der beskrives. Magtudøvelsen fremstår dermed monolitisk og tenderer undertiden næsten til at få totalitære karakteristika (McKee 2009:474), snarere end at blive beskrevet som noget åbent og mangefacetteret: Analysernes fortælling bliver, at den politiske styring fra centralt hold strækker sine fingre ud efter subjektet, som formes og modelleres og som – qua valg af empiri – er frarøvet taletid og modstandskraft (jf. f.eks. Brown & Baker 2012). Af og til er det således næsten som om, at intentionerne fra den centrale styring forventes direkte at forplante sig i praksis og ekkoe fra subjektets indre, hvorved muligheden for de store analytiske overraskelser minimeres.³

Nogle har, med afsæt i lignende kritiske tanker, genopfrisket Baudrillards opfordring til "at glemme Foucault" for at kunne genopdage ham på ny (Borch & Gudmand-Høyer 2009). På lignende vis har andre talt for behovet for at genlæse Foucaults governmetalitetyanalytik som et afsæt for at bevæge sig

fra "diskursiv governmentality" til "realistisk governmentality" (McKee 2009; Stenson 2005) eller til "(quasi-)etnografisk governmentality" (Brady 2014). Dvs. henimod en mere nysgerrig, praksisinteresseret, empirisk governmentalityanalytik, som beskriver diskrepanser imellem på den ene side de mere eller mindre eksplicit formulerede styringslogikker og på den anden side de regimer af praksis, som må forventes at besidde deres egne normer, logikker og strategier (Dean 2006:21).

I artiklen tilslutter vi os disse kritiske, men produktive tanker og hævder, at der er noget at vinde ved at supplere governmentalityanalytikkens studier af magtens intentioner med et praksisanalyserende perspektiv.⁴ Vores argument udfoldes igennem et konkret empirisk casestudie, der fremviser noget af det, der kan vindes, når man vover pelsen og bevæger sig fra analyse af styringens strukturerende intention til analyse af den beskidte, styringsvædede praksis.⁵

Med casestudiet analyserer vi relationen imellem et kommunalt jobcenter og et Lokalt Beskæftigelsesråd (LBR) for at undersøge, hvordan styringens intentioner omformes i mødet med kommunernes praksis.⁶ Formelt er rådet nedsat af staten som et ekspertudvalg, der i en disciplinerende funktion (jf. Foucault 1977) skal kontrollere og overvåge jobcentret. Dertil kan rådet betjene sig af en række styringsteknikker, som skal benyttes for at synliggøre og vurdere jobcentrets resultater. I praksis er det dog, som vi skal se, snarere jobcentret, der kontrollerer og evaluerer rådsmedlemmerne end den anden vej rundt. Uden synlige konflikter eller opgør nægter subjekterne så at sige at træde ind i de subjektpositioner, som de anvises af diskurser og styringsteknikker fra centralt hold. Hvordan kan det gå til?

Artiklen er bygget op på følgende måde: Først kaster vi kortfattet et blik på den senere Foucaults forståelse af magt og styring. Centralt står her de forelæsninger, som Foucault holdt på Collège de France i 1977-1978, der er blevet det helt centrale begrebslige holdepunkt for governmentalitylitteraturen. Målet er ikke blot at klargøre vores begreber om politisk styring forud for analysen, men også at understrege den sene Foucaults åbne blik for styringspraksisser som noget mudret og modsætningsfyldt, der ligeså meget skyder frem nedefra og op som oppefra og ned, og som derfor meget vel kan inspirere til nysgerrige og praksisbeskrivende analyser. I anden del præsenterer vi den valgte case samt den empiri, der informerer om den. I tredje del fremanalyserer vi, i en governmentalityanalyse, en række konkrete forhold, der bevirker, at relationen mellem Det Lokale Beskæftigelsesråd (LBR) og Jobcentret i praksis udfolder sig på en ganske anden måde end tiltænkt i de praksisforeskrivende dokumenter. I fjerde og afsluttende del bruger vi analysens resultater til at sætte fingeren på nogle konkrete styrker ved en mere praksisbeskrivende governmentalityanalytik.

Del I

Styring som pluralistisk, uforudsigelig og immanent

For governmentalityanalyser er det snarere blevet reglen end undtagelsen at henvise til den fjerde forelæsning fra 1977-1978-forelæsningsrækken, der bærer titlen *Sikkerhed, Territorium, Befolkning* (2009).⁷ Her beskriver Foucault, hvordan "[vi] lever i en æra af governmentality, som blev opdaget i det attende århundrede" (ibid:109). Foucault sporer disse moderne tanker om *styringskunsten* i den europæiske politiske litteratur fra det 16. til det 18. århundrede. Særligt interesserer han sig for den anti-machiavelliske litteratur, dvs. for et korpus af tekster, der eksplicit stiller sig i opposition til Machiavellis velkendte værk med råd til *Fyrsten*. Foucaults pointe er nu, at denne litteratur ikke blot er negativ – nedbrydende og afvisende – men også positiv, forstået som skabende og opbyggelig. Den forkaster ganske vist Machiavellis tanker om monolitisk styring af territorier, men skitserer i stedet ideer om styring forstået som kunsten at arrangere mennesker og ting på sådanne måder, at de ledes imod passende mål (ibid:103). Ifølge Foucault advokerer disse tekster for en forståelse af styring som noget mangefacetteret og immanent. Det vil sige som noget, der ikke gennemstrømmer det sociale udefra, men altid allerede er *i* det sociale, og som ikke kun udøves af Fyrsten, men som foregår alle de steder, hvor subjekter ledes imod bestemte mål: Faderen styrer familien, præsten styrer menigheden, læreren styrer eleverne, mesteren styrer disciplinene og subjektet styrer – i sidste instans – sig selv. Politisk styring drejer sig i denne optik ikke om at forsvare et territorium, men om at handle på en befolkning, der altid allerede handler på sig selv.

I tråd hermed ser vi i denne artikel governmentalityanalytikken som et perspektiv, der i høj grad må have blik for styringens *pluralitet*, *uforudsigelighed* og *immanente* karakter. Governmental styring er ikke monolitisk, begrænset til suverænen eller en central stat, men en aktivitet, der strømmer fra en flerhed af styrende aktører, som er med til at forme subjekters handlen på dem selv.⁸ Governmentalityanalytikens blik for styring må derfor indeholde et logisk element af uforudsigelighed. Politisk styring kan forsøge at arrangere mennesker og ting, således at de skaber "passende" eller ønskede resultater, men kan meget vel støde på veletablerede lokale sandheder eller moddiskurser. Politisk styring må dermed, i sidste instans, forstås som en immanent aktivitet, som virker *i* eller *igennem* den sociale verdens praksisformer snarere end ved at transcendere dem fra en ekstern position. Læst direkte ud fra Foucaults oprindelige tag på begrebet, kan governmentalityinspirerede analyser derfor i høj grad drage fordel af mere nysgerrige metoder og praksisinformeret empiri, der netop åbner op for analyser af politisk styring som noget pluralistisk, uforudsigeligt og immanent.

Del II

Datagrundlag og metode

Med disse indsigter vender vi os i det følgende imod et konkret empirisk studie: Et mindre kvalitativt casestudie af det lokale beskæftigelsesråds (LBR) virke i en større dansk kommune. LBR var kommunale høringsorganer, som blev oprettet i forbindelse med strukturreformen i 2007 og nedlagt igen fra 1. januar 2015.⁹ I perioden 2007-2015 havde alle jobcentre tilknyttet et lokalt beskæftigelsesråd. Rådene bestod af op til 15 medlemmer, der lokalt repræsenterede arbejdsmarkedets interesseorganisationer såsom DA, LO, FTF, Danske Handicaporganisationer og lokale integrationsråd. Formanden for rådet var dog repræsentant for kommunen frem for en interesseorganisation, idet det enten skulle være kommunens borgmester eller udvalgsformanden for beskæftigelsesudvalget. Kerneopgaverne for rådet var i lovgivningen beskrevet som at *overvåge* resultaterne og effekterne af den kommunale beskæftigelsesindsats samt at *rådgive* om, hvordan denne indsats kunne forbedres (Lov om ansvaret for og styringen af den aktive beskæftigelsesindsats 2010:§ 46).

Konkret skulle LBR for det første bidrage til udarbejdelsen af kommunens årlige beskæftigelsesplan. For det andet skulle LBR vurdere kommunens beskæftigelsesindsats og afgive bemærkninger til en årlig revision af kommunens beskæftigelsesresultater. Som det tredje og sidste skulle LBR desuden præmiere gode beskæftigelsesfremmende lokale projekter og uddele puljemidler til tiltag, der kunne skabe et mere rummeligt arbejdsmarked. Konstruktionen af LBR kan dermed, i det store og hele, forstås som dels et forsøg på at øge den statslige kontrol og overvågning af den kommunale beskæftigelsesindsats, og dels som et forsøg på, igennem lokal inddragelse, at skabe opbakning til den førte politik. I eksisterende forskning begribes rådene derfor i et spændingsfelt imellem kommunal autonomi og statslig styring (Bredgaard & Larsen 2008; Damgaard & Torfing 2011).

Dataindsamlingen foregik fra oktober 2013 til januar 2014 i forbindelse med udarbejdelsen af et kandidatprojekt på Aalborg Universitet. Dataindsamlingen blev foretaget af medforfatter Niklas Andersen og fire øvrige projektmedlemmer, og empirien består dels af udvalgte skriftlige dokumenter og dels af kvalitativt interviewmateriale (jf. tabel 1).

Fælles for næsten alle de udvalgte skriftlige dokumenter er, at de har til formål at belyse de officielle mål med de lokale beskæftigelsesråds arbejde. Lovtekstens og kommunernes beskrivelse af rådernes arbejde giver indblik i de central- og lokalpolitiske intentioner med rådene. Og vejledningerne til udarbejdelsen af resultatrevisionen og den kommunale beskæftigelsesplan belyser, hvilke kriterier de lokale beskæftigelsesråd forventes at vurdere jobcentrenes arbejde ud fra. Herudover er de skriftlige referater af det lokale beskæftigelsesråds møder også udvalgt til at belyse den konkrete praksis omkring rådsarbejdet. Mødereferaterne er imellem 20 og 30 sider lange og samtlige 27 mødereferater fra august 2009 til december 2013 er medtaget. Starttids-

punktet i 2009 er fastlagt, fordi det var her, at det enstrengede beskæftigelses-system trådte i kraft, hvorfor kommunerne, og dermed indirekte beskæftigelsesrådene, fik nye rammer og opgavefunktioner.

Herudover baseres analysen på syv semistrukturerede enkeltinterview med rådsmedlemmer og jobcenterledere i den pågældende kommune.¹⁰ Informanter, der havde praktisk erfaring med rådsarbejdet, blev foretrukket, hvorfor vi rekrutterede de rådsmedlemmer, som havde deltaget i flest råds-møder.¹¹ Interviewene fulgte alle en interviewguide med en række fikspunkter, således at hver informant først beskrev rådets arbejde i mere generelle termer og derefter blev bedt om at forholde sig til de konkrete lovgivningsmæssige beskrivelser af rådets funktion. Informanterne valgte selv interviewsted og tidspunkt, hvorfor nogle interview blev afholdt på informanternes arbejdsplads, andre i deres hjem og endnu andre i regi af Aalborg Universitet. Foruden informanten var der to interviewere til stede. Interviewene er alle imellem 30 og 60 minutter lange og hvert interview blev optaget på diktafon og transskriberet i sin helhed. Efterfølgende blev der foretaget en meningskodning (Kvale & Brinkmann 2009:223) af det transskriberede materiale. I den oprindelige meningskodning af interviewene, samt indholdsanalyse af de skriftlige dokumenter (Duedahl & Jacobsen 2010), var formålet at undersøge forskellige former for metagovernance i relationen mellem rådet og jobcentret. I udarbejdelsen af nærværende artikel, er empirien blevet genbesøgt med et nyt analytisk blik, hvor vi har bestræbt os på at spore diskrepanser imellem på den ene side styringens intentioner og på den anden side praksis, som den ser ud til at udspille sig. Konkret har vi samlet alle fundne eksempler på sådanne diskrepanser i et arkiv og herefter udarbejdet en analytisk opdeling af de fundne eksempler i tre grupper. Det er dét, vi i analysen fremlægger som tre forskellige former for modmagt.

Empirien kan dermed i sin helhed stille skarpt på den kløft, der åbner sig mellem intention og praksis, hvilket illustreres i nedenstående oversigt over empirien. Logikken viser sig også i den efterfølgende analyses struktur. Først ser vi på styringens formelle intentioner – efterfølgende ser vi på den praktiske relation, som styringen indlejres i.

Tabel 1. Oversigt over empiri.

Styringens intentioner	Beretninger fra praksis
Kapitel 7 i "Bekendtgørelse af lov om ansvaret for og styringen af den aktive beskæftigelsesindsats", 2010	Interview med 5 medlemmer af det lokale beskæftigelsesråd: <ul style="list-style-type: none"> • Fire repræsentanter for lokale interessegrupper • En repræsentant for kommunens beskæftigelsesudvalg (formanden for rådet)
Beskrivelser af formålet med LBR fra Arbejdsmarkedsstyrelsens hjemmeside og landets fire største kommuner (København, Aarhus, Odense og Aalborg)	Interview med den jobcenterkonsulent som fungerede som rådets sekretær og dermed var medvirkende på alle rådets møder
"Vejledning til udarbejdelse af resultatrevisionen", AMS 2009	Interview med afdelingslederen fra jobcentret, der ligeledes var til stede ved rådets møder og var med til at informere om nye tiltag i kommunens beskæftigelsesindsats
"Skabelon for udarbejdelse af beskæftigelsesplan 2014", AMS 2013	Alle 27 mødereferater fra møderne i perioden 2009-2013

Del III

Styringens intentioner: De lokale beskæftigelsesråd som jobcentrenes eksaminator

En gennemgang af lovgivningen, der fastsætter de lokale beskæftigelsesråds formål, samt beskrivelserne af rådernes hovedopgaver på kommunernes egne hjemmesider viser tydeligt, hvordan formelle diskurser indsætter rådene som et slags ekspertudvalg, der skal overvåge og dermed kontrollere jobcentret. I lovgivningen defineres LBR's hovedopgave som "at overvåge resultater og effekter af beskæftigelsesindsatsen i jobcentret og rådgive kommunen om tiltag til forbedring af indsatsen" (Lov om ansvaret for og styringen af den aktive beskæftigelsesindsats 2010:§ 46). Det uddybes, at de lokale beskæftigelsesråd skal *inddrages* i udarbejdelsen af beskæftigelsesplanen, hvor de kan give bemærkninger og *indstille* til kommunen, at planen ændres (ibid.:§ 46 stk. 2). For at muliggøre denne vurdering af kommunens mål og prioriteter, skal den årlige resultatrevision, der indeholder kommunens beskæftigelsesresultater fra det foregående år, i høring i LBR. Rådene har ret til at indskrive bemærkninger i resultatrevisionen og "indstille til kommunen, at der sker ændringer i indsatsen" (ibid.:§ 46 stk. 3).

I vejledningen til udformning af beskæftigelsesplanen fremgår det som et krav, at den enkelte kommune skal operationalisere beskæftigelsesministeriets årligt udmeldte målsætninger ved at opstille kvantificerbare mål for sit eget virke (Arbejdsmarkedsstyrelsen 2013). Denne opstilling af konkrete mål, inden for en fastsat ramme, åbner herefter op for, at kommunens indsats løbende vurderes i forhold til de selvopstillede måltal. Hermed kan beskæftigelsesplanen i foucauldiansk forstand analyseres som en disciplinerende teknik, hvis hovedopgave er at påpege, samt at reducere, afstanden til en nærmere defineret idealtilstand (Foucault 1977:179).

Resultatrevisionen kan ses som et redskab, der, snarere end at disciplinere i forhold til en fastlagt standard, søger at normalisere (Foucault 2008a:63) kommunens beskæftigelsesindsats. Den normaliserende bedømmelse foregår ofte gennem rangeringer af de overvågede subjekter for eksempel i eksamenssituationen, hvor elever gives karakterer ud fra en skala. Denne rangering fungerer ved at synliggøre de forskellige subjekters resultater i forhold til hinanden for herigennem at udstille dem, der afviger fra normen og hylde dem, der efterlever normen (Foucault 1977:181). Det står eksplicit beskrevet i vejledningen til udarbejdelsen af resultatrevisionen, at jobcentret *skal* forholde sig til og kommentere på tre typer af resultater, nemlig 1) hvor tallene er blevet forringet i forhold til året før, 2) hvor de er mindre gode end sammenligningsgrundlaget og 3) hvor de kan forbedres i lyset af den generelle udvikling på arbejdsmarkedet (Arbejdsmarkedsstyrelsen 2009:3). Det er her tydeligt, at resultatrevisionens formål er at synliggøre forbedringspotentialer ved at indsætte en hel mængde af sammenligningsmuligheder, som jobcentrets nuværende præstationer måles i forhold til. Det er de punkter, hvor jobcentret underpræsterer, som skal frem i lyset. Disse sammenligninger udarbejdes ved hjælp af en resultatoversigt, en udregning af besparelspotentialet og et scorecard.

Resultatoversigten giver et overblik over antallet af personer, der modtager de forskellige forsørgelsesyndelser (A-dagpenge, Kontanthjælp, Sygedagpenge, Revalidering, Forrevalidering, Fleksjob og Førtidspension) samt andelen af jobsamtaler og aktiveringstilbud, der gives rettidigt. Oversigten giver LBR mulighed for, på et veldokumenteret grundlag, at vurdere om jobcentret er placeret *for* langt fra normen. Sandsynligheden for at afvige fra normen er forholdsvis stor, da jobcentrets resultater, inden for hver forsørgelsesyndelse både sammenlignes med egne tidligere resultater, gennemsnittet i andre lignende kommuner og endda også med de bedste resultater i de andre kommuner. Jobcentret placeres på den måde midt i et virvar af mulige normafvigelser, som det er LBR's rolle at holde øje med og italesætte.

Udarbejdelsen af besparelspotentialet og scorecardet i resultatrevisionen er ligeledes med til at rangere kommunerne i forhold til hinanden. I forbindelse med besparelspotentialet synliggøres det, hvor mange penge kommunen kunne spare, hvis den havde samme antal på forsørgelsesyndelser som gennemsnittet i klyngen.

Det er dog en endnu mere tydelig rangordning, der finder sted i forbindelse med udarbejdelsen af scorecardet. Scorecardet er et redskab, hvor hver kommune vurderes ud fra deres procentvise forbedring i forhold til de 3-4 overordnede minister mål for beskæftigelsesindsatsen. Hvis det for eksempel er et minister mål, at antallet af førtidspensionister skal nedbringes, så vil den kommune med den største procentvise nedbringelse i det foregående år blive placeret som nummer 1 på dette minister mål. Placeringerne for hvert minister mål sammenregnes derpå, hvorved det bliver muligt at rangere hver kommune i klyngen fra første- til sidstepladsen.

I en foucauldiansk optik er resultatrevisionen, og til dels også beskæftigelsesplanen, dermed medvirkende til at synliggøre jobcentret som et potentielt afvigende subjekt, der via både disciplinerings- og normaliseringsmekanismer konstant må underkastes overvågning og bedømmelse af LBR. Det er jobcentret, som er til eksamen, og det er LBR, der som eksaminator får udleveret detaljerede oplysninger om jobcentrets øjeblikkelige præstationer.

Beretninger fra praksis

Den praksisinformerende empiri peger imidlertid klart på, at den *discipline-rende* og *normaliserende* rolle, som LBR var tiltænkt, i praksis omformes ganske radikalt. Allerede ved at kaste et blik på mødereferaterne fra perioden står det klart, at praksis ikke blev struktureret én til én efter intentionen. LBR ser ikke ud til at være en kontrollerende og overvågende instans, der som en streng eksaminator holder kritisk øje med jobcentrets arbejde. For eksempel er der, i det konkrete arbejde med at uddele rådets bevilling til virksomhedsrettede beskæftigelsestiltag, udviklet en rutine til at lette rådets arbejde, som består i at jobcentret præsenterer deres egen vurdering af hver enkel ansøgning til disse puljemidler, før rådet træffer beslutningen. Selvom beslutningen for tildeling af midlerne ligger hos LBR, søger jobcentret altså at guide denne beslutning gennem deres egne anbefalinger. Ved en gennemgang af alle mødereferaterne i perioden 2009-2013 kan det konstateres, at det blot sker to gange, at rådet ikke følger jobcentrets anbefalinger om enten at afvise eller at godkende foreliggende ansøgninger om puljemidler. Af 113 indkomne ansøgninger gives i perioden penge til 38 projekter og af disse er 17, altså næsten halvdelen, jobcentrets egne projekter. I nogle tilfælde bevilges endda midler til jobcentrets projekter helt uden, at der forelægger en egentlig ansøgning. Jobcentret er, med andre ord, dygtige til at få penge til egne projekter og ser ud til at spille en stor rolle i fordelingen af de midler, som LBR råder over. Såvel LBR som jobcentret ser altså ud til at styre sig selv efter andre logikker end de, der angives fra centralt hold i lovgivning og vejledninger.

I det følgende analyserer vi disse lokale logikker som forskellige former for *modmagt*, der strømmer fra jobcentret og åbner op for andre lokale praksisser end de, der beskrives i de formelle statslige dokumenter. Med *modmagt* menes ikke en modstand, der står i komplet opposition til centralpolitiske styringsrationaler, men derimod en modstand, der selv trækker på styringens diskurser og teknikker, men som samtidig omformer disse til brug for alternative mål. Som Foucault påpeger, bør styringsdiskurser og -teknikker ikke forstås deterministisk, da de simultant både fungerer som en magtudøvelse og som afsæt for modstand mod selvsamme magtudøvelse (Foucault 1978:95-96). Vi identificerer konkret tre former for *modmagt*: *For det første* *modmagt* via selvteknikker, hvor jobcentret på kreativ vis bruger de normaliserende redskaber på ganske andre måder, end de var tiltænkt, nemlig som afsæt for at skabe positive sandheder om deres eget virke. *For det andet* ser vi ligeledes

modmagt via viden, idet jobcentret i praksis etableres som en videnskabsmæssig autoritet over for de mindre vidende rådsmedlemmer, som derfor reelt afskæres muligheden for at virke som et eksaminerende subjekt. *For det tredje* yder jobcentret ligeledes en form for modmagt via inddragelse, idet rådsmedlemmerne inviteres til at bidrage til jobcentrets daglige arbejde for at give dem en følelse af at være med på holdet, hvilket neutraliserer den mulige modstand imod jobcentrets arbejde. I det følgende ser vi nærmere på disse tre modmagtsformer.

Modmagt via selvteknikker

Et godt eksempel på modmagt via selvteknikker findes i jobcentrets brug af den årlige resultatrevision. Et centralt element heri er det såkaldte besparelspotentiale, der skal synliggøre, "hvilke forsørgelsesydelse der kan opnås besparelser på ved at nedbringe antallet af fuldtidspersoner på ydelsen" (Arbejdsmarkedsstyrelsen 2009). Formålet er at give kommunen et blik for de områder, hvor det må forventes at en mere intensiv indsats vil kunne nedbringe antallet af offentligt forsørgede. Metoden, som skal benyttes til at udregne potentialet, er konstrueret således, at den næsten altid vil vise et potentiale for forbedring: Kommunens udgifter til en lang række af offentlige ydelser, for eksempel til borgere på førtidspension, sygedagpenge eller kontanthjælp, sammenlignes med de gennemsnitlige udgifter i en klynge af sammenlignelige kommuner. For hvert af de punkter, hvor kommunen har højere udgifter end klyngens gennemsnit, skal den konkrete difference anføres som et "besparelspotentiale". Det fiffige er nu, at alle de punkter, hvor kommunen klarer sig bedre end klyngens gennemsnit, ikke skal regnes med i det samlede besparelspotentiale. Det er kun de såkaldt "positive resultater" – dvs. punkter, hvor der findes et besparelspotentiale – som skal synliggøres og tælles med i den samlede opgørelse: "En kommune, som klarer sig bedre end gennemsnittet i klyngen på alle forsørgelsesydelser, vil derfor have et besparelspotentiale på 0 kroner" (Arbejdsmarkedsstyrelsen 2009).

Resultatrevisionen strukturerer dermed en særlig form for selvevaluering, der ekkoer selvteknikker fra eksempelvis selvhjælpslitteraturens eller coachingens verden (jf. du Plessis 2014a; Risbjerg & Triantafillou 2008). Ved hjælp af redskabet etablerer subjektet på kritisk vis sig selv som et objekt, der kan handles på og som, qua redskabets struktur, næsten kun kan synliggøres som ufærdigt og med plads til forbedring. De konkrete punkter, hvor subjektet afviger negativt fra normen, gøres til fikspunkter for forbedring og en principielt uendelig spiralbevægelse af selvevaluering og -optimering i et felt af konstant konkurrerende subjekter er dermed skudt i gang.

I den konkrete praksis bruger jobcentret imidlertid det selvteknologiske værktøj på en ganske anden måde end det var tænkt. Modsat vejledningens klare beskrivelser, medtager jobcentret også de punkter, hvor de har lavere udgifter end klyngegennemsnittet. Dermed præsenterer jobcentret ved flere

lejligheder LBR for resultater, der viser det glædelige forhold, at deres besparelspotentiale faktisk er et minusbeløb: Der er ingen besparelses- og forbedringsmuligheder, for de klarer sig, samlet set, allerede væsentligt bedre end normen! Ved mødet om resultatrevisionen i 2011 præsenterer jobcentret for eksempel et regnskab, der viser det særegne, at de har et besparelspotentiale på *minus* 70,7 millioner kroner. Havde de derimod fulgt vejledningens anvisninger og kun medregnet de ydelsesgrupper, hvor de lå dårligere end klynge gennemsnittet, ville resultatet have vist et samlet besparelspotentiale på *plus* 66,1 millioner kroner.

Jobcentret nægter dermed at anerkende sig selv som objekt for evig selvforbedring og benytter i stedet selvteknikken aktivt som redskab til at producere positive sandheder om sig selv. I en vis forstand kan der her trækkes tråde til Foucaults analyse af, hvordan homoseksuelle historisk trådte ind i de diskursive kategorier om det perverse (Foucault 1978:101): Kategorier som egentlig var konstruerede for at undertrykke dem, men som i stedet blev benyttet som trædesten for løbende anerkendelseskampe. Jobcentret bruger således et konkret redskab, der egentlig skulle synliggøre et forbedringspotentiale, som afsæt for at hævde sig igennem positive selv fremstillinger.¹² Som formanden for LBR rammende fortæller:

Jamen lad mig sige det på den måde, at det har jo tit været sådan: "Tadaah! Se hvor gode vi er!" For [vores] kommune er jo rigtig gode ifølge resultatrevisionen. Så det er mere sådan nogle dage, hvor vi siger: "Så i år er vi *også* bedre end de andre". Det har været sådan nogle gode dage.

Modmagt via viden

Pastoren, og den magt som knytter sig til den pastorale skikkelse, er velkendt fra Foucaults forfatterskab: Med hyrden, der går på markerne og guider sin flok af får i den rigtige retning, som forbillede, indtager pastoren en vigtig plads som åndelig vejviser i tidlige katolske samfund. Pastorens magt består derved, at han dirigerer mennesker fra et sted og frem imod et andet og dermed er ledende for, hvad mennesket opfatter som vejen frem: "Han går forrest og viser mennesker den vej, som de må følge" (Foucault 2009:125). For at kunne lede mennesker i den rette retning, må pastoren have et indgående kendskab til det enkelte menneske – til indersiden af dets sind (Foucault 1982). Fra det 16. århundrede og frem løsriveres pastorfiguren fra de snævre kirkelige rammer og bliver en vigtig brik for den moderne statsræson. Den pastorale magtudøvelse finder fra da af fodfæste i et væld af forskellige autoritære subjekter – for eksempel lægen, læreren eller familiefaderen (Foucault 2009:124).

I de formelle beskrivelser af intentionerne med LBR, indtager rådet en art pastorrolle over for jobcentret: En på én og samme tid overvågende og rådgivende skikkelse, for hvem jobcentret skal træde frem og erkende sandhe-

derne om sig selv – blandt andet igennem fremlæggelser af resultatrevisioner – og som på baggrund af disse sandheder skal guide og dirigere jobcentret ned ad de rette veje. I praksis støder den forsøgte strukturering af LBR som vejleder imidlertid på et stort problem. Der er ingen, hverken i jobcentret eller blandt rådsmedlemmerne, som reelt tror på, at rådsmedlemmerne kender vejen frem. Tværtimod. I de kvalitative interview beskrives gennemgående et videnskæmsigt stærkt asymmetrisk forhold, hvor jobcentrets medarbejdere karakteriseres som vidende, professionelle fageksperter, mens rådsmedlemmerne beskrives som nysgerrige, men uvidende amatører. Et rådsmedlem beskriver relationen til jobcentret på følgende måde:

Når man kommer til en tandlæge og han siger, at der er et hul dér, så er man nødt til at sige, at så tror jeg på, at der er et hul! Det er ikke noget, han borer bare for at få noget at fylde i.

Det er en rammende beskrivelse, der eksemplificerer noget generelt i interviewene. Det er jobcentret, der betragtes som den vidende ekspert, der kan erkende tingenes tilstand og anvise vejen frem, snarere end den anden vej rundt. En medarbejder fra jobcentret fortæller, at:

det [er] jo en stor magt, det at jobcentret sidder med i forhold til det lokale beskæftigelsesråd, for vi er jo fagfolk, der kender dagsordensindholdet i detaljen og ved også alt det der ligger bagved det. Og det kan vi jo ikke forvente, at alle i rådet gør i hvert fald.

I interviewene betragtes beskæftigelsespolitik som et svært tilgængeligt emne og et komplekst maskineri, der for den udefrakommende er meget vanskeligt at sætte sig ind i. Man skal, som et rådsmedlem udtrykker det, "være inde i mekanikken" og bruge lang tid, hvis man vil sætte sig ind i det svært tilgængelige stof. Som et rådsmedlem udtrykker det:

Man får tilsendt rigtig store mængder af materiale, som man skal sætte sig ind i. Og jeg må indrømme, at jeg ikke altid har tid til at læse det helt igennem.

Endnu et rådsmedlem understreger, at han ikke har uendelig med tid, da "man jo nærmest sidder der frivilligt, det er jo ikke et betalt job, det er jo egentlig kun en hobbybetonet arbejdsplads". Det er den hårde og professionelle fagekspertise, der møder den hobbydrevne amatør, og i den praktiske relation anerkender alle parter, at jobcentret *er* den vidende autoritet. Formanden for rådet beskriver sågar, hvordan hun løbende giver rådsmedlemmerne hjemmearbejde for.

I den praksis, der udfolder sig omkring LBR og jobcentret, vendes den pastorale relation således reelt 180 grader. Jobcentret opstår som en sandhedsudsigende autoritet, som med en vis uanfægtelighed udlægger vejen frem. Det er det tiltænkte får, som her rejser sig fra flokken og udsiger sandheder om vejen frem, mens den tiltænkte hyrde nysgerrigt bukker sig, lytter og lydigt læser de lektier, som han eller hun har fået for.

Modmagt via inddragelse

Man kan undre sig over, hvordan denne relation overhovedet kan opretholdes uden nogen hørbar kritik eller protester fra de involverede rådsmedlemmer. Altså fra de der egentlig skulle fungere som den kritiske eksaminator, men hvis rolle i praksis er en anden. En af forklaringerne herpå hviler i det, vi her forstår som modmagt via inddragelse. Jobcentret agerer ikke udelukkende som en videnskabsmæssig autoritet, som rådsmedlemmerne må underkaste sig, men arbejder aktivt med at involvere LBR i de beslutninger, som jobcentret løbende træffer. Sat på spidsen handler det om at give rådsmedlemmerne *følelsen* af at have indflydelse og være *med på holdet*. Formanden beskriver for eksempel, hvordan rådsmedlemmerne anspores til løbende at komme med input, så de kan genkende deres egne fingeraftryk på de endelige beslutninger. Det handler for det første om at undgå modstand og konflikt:

Det er derfor jeg siger, at det er enormt vigtigt for mig, at vi ser os som et team. Nogen, der skal lave politik sammen. Derfor er inddragelse vigtigt. Det at have nogle siddende udenfor, der peger fingre, det er ikke spor konstruktivt. Det fungerer bare slet ikke.

Men det handler ligeledes om at iklæde kommunens og jobcentrets beslutninger demokratisk legitimitet ved officielt at lade dem fremstå som frugter af en lang række interessegruppers fælles overvejelser. Som formanden forklarer:

På den måde kan man sige, at de også er med til at give mig et mandat. Når jeg går ind i byrådet og siger: "Det lokale beskæftigelsesråd, hvor arbejdsmarkedets parter sidder, siger også, at det her er noget af det vi skal blive ved med at bruge penge på!" Så får jeg mere power. Så på den måde kan rådet også bruges.

Rådsmedlemmerne værdsætter generelt den løbende inddragelse, der opfattes som dialogsgørende og åben, og som giver dem "mange informationer, som ikke lige er tilgængelige i dagspressen".

Det kan forstås som en dialogisering af relationen, hvor den ellers tavse gøres talende, men hvor relationen er struktureret således, at der reelt er grænser for, hvad den inddragede og talende part kan og må sige. Denne form for modmagt er, med andre ord, beslægtet med den dialogbaserede magt, som

nyere governmentalityanalyser særligt synes at finde i ledelsesrelationer på moderne arbejdspladser, hvor medarbejderen ledes imod tale, men hvor talen må indordne sig under klare strukturer (Karlsen & Villadsen 2008; du Plessis 2014b). Et rådsmedlem indrammer meget godt denne ambivalens imellem fri dialog og strukturering af det sagte. Han mærker grænserne for, hvor uenig man kan være med formanden for rådet, men samtidig anerkender han også, at rådsmedlemmerne ofte opfordres til tale:

Jeg ville have det svært med, hvis jeg var meget uenig med hende. Hun er jo en erfaren politiker, så hun har jo sine meninger og sin lyst, og sådan noget, men hun kaster jo også somme tider nogle lunser ud og siger, hvad mener I egentlig om det?

Kommunen har altså brug for fortællingen om, at jobcenter og LBR står sammen som et team, der i fællesskab finder vejen frem. Modmagt via inddragelse er netop et af midlerne til at opretholde denne fortælling, trods den videnskæssige asymmetri mellem parterne.

Del IV

Konkluderende bemærkninger – styring som en immanent, pluralistisk og uforudsigelig aktivitet

Med denne artikel har vi forsøgt at argumentere for, at der er meget at vinde ved at supplere studier af styringens intentioner med studier af den konkrete situationelle praksis, som styringen strækker sig ud efter. I efterordet til en nyligt udkommet antologi om aktørernes rolle i governmentalityanalyser (Hansson et al. 2015) udpeger Mitchell Dean en række konkrete farer, som hviler i det foucauldianske blik på styring, og som risikerer at skygge for menneskelig agens. Heriblandt et overdrevent fokus på officielle diskurser, en manglende opmærksomhed på mulig modstand og, i værste fald, et deterministisk blik på styring, hvor "de styrede subjekter fremskrives som ofre; fuldkommen afmægtige subjekter" (Dean 2015:193). Dean bemærker, og det er vi meget enige i, at fejlen ikke så meget kan tilskrives Foucault, som den kan tilskrives os, der i disse år anvender ham. I Foucaults tekster fremskrives netop en kløft af altid værende ubestemthed, som konkret åbner sig imellem styringens intentioner på den ene side og den situerede praksis på den anden. Artiklen har, med et konkret empirisk casestudie, skitseret noget af det potentiale, der ligger i at gøre dette rum af ubestemthed imellem styringens intentioner og den situationelle praksis til analysens primære objekt.¹³

Det er netop i fremhævnningen af diskrepanserne imellem intentionerne på den ene side og beretningerne fra praksis på den anden, at vores analyses væsentligste bidrag hviler: Styringsbeskrivelserne beriges af de efterfølgende beretninger fra praksis, der viser, hvordan intentioner transformeres. Og beretningerne fra praksis beriges af de foregående beskrivelser af styringens intentioner, der spejler det værende i det intenderede.

Vi har her forsøgt at studere denne kløft, spændet imellem det intenderede og det situerede, ved at bestræbe os på at analysere politisk styring som en i sidste ende immanent, pluralistisk og uforudsigelig aktivitet.

Når politisk styring forstås som en immanent praksis, kan styringen ikke tilstrækkeligt analyseres ved at undersøge, hvordan statens centrale magt, ved hjælp af lovgivning, resultatrevision og beskæftigelsesplan, indsætter en bestemt subjektivitet i rådet og jobcentret, som henholdsvis overvåger og overvåget. Man må, for nu at sætte tingene på spidsen, ikke forledes til at antage, at styringens drømme om en velordnet virkelighed transcenderer det sociale og omsættes til praksis i et en-til-en-forhold (jf. Brady 2014). At hævde dette er langt fra det samme som at hævde, at styringens diskurser, rationaler og konkrete teknikker er uden betydning. Det handler blot om at anerkende, at de – på et væld af forskellige måder – udfordres, når de indlejres i praksis.

Vi har i analysen søgt at understrege denne pointe ved at lægge vægt på de plurale praksisformer, som styringen synes at skabe. En sådan pluralitet af praksisformer viser sig blandt andet i de forskellige former for modmagt, som analysen fremviser. Et andet eksempel er de helt lokale normer om at følge jobcentrets vurderinger, som produceres i den praktiske relation. At styringen på den måde i praksis splintres og får en pluralitet af forskellige udtryk er en pointe som er velkendt fra øvrige governmentalitystudier, der arbejder med praksisbeskrivende empiri (se f.eks. Fahnøe 2013 og Fynbo & Järvinen 2011).¹⁴

Når styringen ikke blot udspringer fra et eksogent og videnskæssigt overlegent magtcenter, i form af en fyrste eller en stat, kan disse i stedet analyseres som blot én af mange forskelligartede kilder til styring. Politisk styring kan derfor med fordel analyseres med en forventning om uforudsigelighed, snarere end med en forventning om det modsatte: Ikke en adlydende virkelighed, som ordnes efter styringens intentioner, men en modstandsdygtig virkelighed, som løbende gøres og omgøres af handlende subjekter.

En af Foucaults vidt citerede sentenser er, at magt altid avler modmagt. Selv peger han blandt andet på, at pastoralmagts stigende betydning i middelalderens Europa koeksisterede med udbredelsen af en asketisk bevægelse, der vendte lydighedsforholdet til pastoren om til et indre lydighedsforhold til egen afholdenhed (Foucault 2008a:220). Den evige tilstedeværelse af modmagtsformer skyldes dels, at diskurserne omkring bestemte magt- og styringsformer indeholder en "taktisk polyvalens", der gør, at de samme teknikker kan benyttes til fuldstændigt modsatrettede formål (Foucault 1978:100); og dels at teknikker og programmer ikke skal ses som eksakte afbildninger af virkeligheden, idet styringens intentioner altid fejler og aldrig omsættes direkte til praksis (Foucault 1991).¹⁵ I relationen mellem jobcenter og LBR tydeliggøres disse pointer, idet jobcentrets modstand netop ikke består i en afvisning af de strukturerende rationaler og teknikker, men snarere i kreative, lokale omsmedninger af disse. Måske udviser medarbejderen til MUS, klienten på socialkontoret, brugeren af selvhjælpslitteratur eller eleven bag skole-

pulten nogle gange samme kreativitet. Det kalder på et governmentalt blik, som bestræber sig på at analysere det rum, som åbner sig imellem styringens intentioner og den situerede praksis. Eller med andre ord: Det kalder på et blik for *styringens immanente, pluralistiske og uforudsigelige karakter*.

Noter

1. Vi vil gerne takke Mie Klæstrup Christensen, Emil Ravn Pedersen, Anders Gøgsig Randrup og Thomas Nielsen for at lade os bruge dele af empirien fra deres kandidatprojekt: "Styring af de lokale beskæftigelsesråd".
2. Med til governmentalitylitteraturen medregner vi her dels studier, som eksplicit beskriver sig selv som governmentalityanalyser og dels studier, der på beslægtet vis analyserer politisk styring som handlen igennem menneskelig frihed (f.eks. Niels Åkerstrøms Andersens omfattende forfatterskab).
3. Michelle Brady beskriver direkte mange nyere governmentalitystudier som såkaldte "cookie-cutter" analyser, hvor forklaringen altid skal findes i den konsistente neolibérale rationalitet, som på snedig vis forplanter sig i individer og organisationer (Brady 2014).
4. Det bør her anføres, at der findes en række praksisanalyserende governmentalityanalyser – om end de udgør en minoritet. For danske eksempler på sådanne, se f.eks. Fahnøe 2013 og Amhøj 2004. For internationale eksempler se f.eks. Brady 2007 og Lippert 2014.
5. Nærværende studie undersøger ikke praksis i en streng etnografisk forstand ved dybdegående og langvarige observationsprocesser, men gør derimod brug af en quasi-etnografisk metode, hvor interview benyttes i forsøget på at forstå og nærme sig den faktiske hverdagspraksis (Brady 2014:27).
6. Alternativt kunne man også fokusere på de centralpolitiske kampe mellem modsatsrettede styringsrationaler for at vise, hvordan dominerende styringsformer transformeres og spredes (se f.eks. St. Pierre 2006; Krejsler 2011; Hansen & Triantafillou 2011).
7. Om end Foucault undervejs bemærker, at han hellere ville have kaldt den "A history of governmentality" (2009:96).
8. Foucault uddyber dette element i den senere forelæsningsrække *Biopolitikens Fødsel*, hvor han beskriver governmentality som en liberal styring, idet den fungerer ved hjælp af individers (handle)frihed (Foucault 2008b:63-64). Herved klarlægger Foucault også de forskellige aspekter og paradokser ved governmentality, som fører til kontinuerlige afvejninger mellem individers frihed og de sikkerhedsmekanismer, der skal opretholde denne frihed (Foucault 2008b:69-70).
9. Trods nedlæggelsen af rådene byder analysen af den faktiske relation imellem LBR og Jobcenter ind med relevant viden til aktuelle debatter – empiriske såvel som teoretiske. Empiriske i den forstand, at casen fortæller noget om, hvordan jobcentre i dag forsøges styret og på lokalt plan kan udøve modmagt. Teoretiske, fordi casestudiet spiller ind i verserende metodologiske disputer om, hvordan governmentalityinspireret forskning bør designes.
10. Alle informanter er anonymiserede.
11. De to interviewede jobcenteransatte var de eneste fra jobcentret, foruden den øverste jobcenterchef, som var til stede ved de enkelte rådsmøder.
12. Her er det vigtigt at påpege, at selvom teknikkerne bruges på andre måder end der foreskrives, så påstår vi ikke, at dette nødvendigvis strider imod politikernes eller centraladministrationens intentioner. Som Foucault påpeger, er magtrelationer intentionelle, men ikke subjektive (Foucault 1978:94-95), hvorfor vi refererer til intentionerne hos de konkrete styringsteknikkers iboende rationaler frem for hos bestemte aktører.
13. Det handler således om ikke kun at inddrage prækriptive dokumenter, men også at benytte interview, observation eller dokumenter, som beretter om praktiske situationer. Brugen af praksisbeskrivende dokumenter bevirker desuden, at den genealogiske analyse på lignende vis kan

udforske rummet imellem styringens intention og den styringsvædede praksis. Flere eksempler på dette findes også i Foucaults eget forfatterskab, hvor blandt andet hovedværket *Overvågning og Straf* indledes med en detaljeret udpensling af, hvordan henrettelsen af Robert-Francois Damiens ikke forløber præcis som foreskrevet (Foucault 1977).

14. Fahnøe (2013) analyserer – via etnografiske studier – styringsteknikker på et socialpædagogisk botilbud og finder en "mangfoldig" styring, der opererer igennem forskellige mål, forskellige teknikker og som i praksis mødes af forskellige former for modstand (s. 402-403). Fynbo & Järvinen (2011) analyserer kvalitative interview med borgere, som er dømt for spirituskørsel, og fremanalyserer i deres fortællinger fire forskelligartede former for selv-styring (s. 440).

15. Foucault kalder selv de eksisterende fængsler i 17- og 1800-tallet for rene "heksebrygge", sammenlignet med den "smukke" panoptiske maskine, som Jeremy Bentham udviklede (Foucault 1991:81).

Litteratur

Amhøj, Christa B. 2004: "Medarbejderens synliggørelse i den transparente organisation – om styring af frihed og usynliggørelse af magt", i Pedersen, Dorthe (red.): *Offentlig ledelse i Managementstaten*. København: Forlaget Samfundslitteratur, s. 268-287.

Arbejdsmarkedsstyrelsen 2009: *Vejledning til udarbejdelsen af resultatrevisionen*. København: Arbejdsmarkedsstyrelsen.

Arbejdsmarkedsstyrelsen 2013: *Skabelon for udarbejdelse af beskæftigelsesplan 2014*. København: Arbejdsmarkedsstyrelsen.

Borch, Christian & Gudmand-Høyer, Marius T. 2009: "Om igen at glemme Foucault!". *Studietidsskriftet Hvorfor*, Nr. 3:36-38.

Born, Asmund & Jensen, Per H. 2005: "Individualising citizenship", i Andersen, Jørgen Goul et al. (red.): *The Changing Face of Welfare: Consequences and Outcomes from a Citizenship Perspective*. Bristol: The Policy Press.

Brady, Michelle. 2007: "Institutionalized Individualism and the Care of the Self: Single Mothers and the State", i Cosmo, Howard (red.): *Contested individualization: Debates about contemporary personhood*. New York: Palgrave Macmillan, s. 187-208.

Brady, Michelle 2014: "Ethnographies of Neoliberal Governmentalities: from the neoliberal apparatus to neoliberalism and governmental assemblages". *Foucault Studies*, Nr. 18:11-33.

Bredgaard, Thomas & Larsen, Flemming 2008: "Lokale beskæftigelsesråd i krydsfeltet mellem stat og kommune". *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 2008, Nr. 3:57-72.

Brown, Brian J. & Baker, Sally 2012: *Responsible Citizens: Individuals, Health, and Policy Under Neoliberalism*. London: Anthem Press.

Clarke, John 2006: "Consumerism and the remaking of state-citizen relations in the UK", i Marston, Greg et al. (red.): *Analysing Social Policy: A Governmental Approach*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Cruikshank, Barbara 1999: *The will to empower: Democratic Citizens and other Subjects*. Cornell: Cornell University Press.

Damgaard, Bodil & Torfing, Jacob 2011: "Hjulpet godt på vej: Om metastyring af LBR i pilot- og almindelige jobcenterkommuner", i Damgaard, Bodil & Sørensen, Eva (red.): *Styr på beskæftigelsespolitikken: Metastyring af netværk, aktører og ressourcer*. København: Jurist- og Økonomiforbundet.

Dean, Mitchell 2002: "Powers of Life and Death beyond Governmentality". *Cultural Values*, Vol. 6, Nr. 1-2:119-138.

- Dean, Mitchell 2006: "Governmentality and powers of life and death", i Marston, Greg et al. (red.): *Analysing Social Policy: A Governmental Approach*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Dean, Mitchell 2010: *Governmentality – Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Dean, Mitchell 2015: "Afterword – The Art of not being governed so much", i Hansson, Stina et al. (red.): *Studying the agency of being governed*. Oxford: Routledge.
- du Plessis, Erik M. 2014a: "Det utilstrækkelige subjekt – En foucauldiansk analyse af selvhjælpslitterær selvstyring". *Dansk Sociologi*, Vol. 25, Nr. 2:11-33.
- du Plessis, Erik M. 2014b: "Whistleblower-ordningens magtteknologiske potentialer: Heterogene styringsimperativer i en ny magtteknik". *Nordiske Organisasjonsstudier*, 2014, Nr. 2:53-77.
- Duedahl, Poul & Jacobsen, Michael H. 2010: *Introduktion til dokumentanalyse*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Fahnøe, Kristian 2013: *Tørstige sjæle: Et studie i governmentality som interaktion på en døgnbehandlingsinstitution for alkoholmisbrugere*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Foucault, Michel 1977: *Discipline and Punish*. London: Penguin Books.
- Foucault, Michel 1978: *The History of Sexuality – Volume 1: The will to Knowledge*. London: Penguin Books.
- Foucault, Michel 1982: "The subject and power". *Critical Inquiry*, Vol. 8, Nr. 4:777-795.
- Foucault, Michel 1991: "Questions of Method. An interview", i Burchell, Graham et al. (red.): *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. London: Wheatsheaf.
- Foucault, Michel 2008a: *Sikkerhed, Territorium, Befolkning – forelæsninger på Collège de France, 1977-1978*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, Michel 2008b: *The Birth of Biopolitics – Lectures at the College de France 1978-1979*. New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel 2009: *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fynbo, Lars & Järvinen, Margaretha 2011: "Self-governance, control and loss of control amongst drunk-drivers". *International Journal of Drug Policy*, Vol. 22, Nr. 6:437-444.
- Hansen, Magnus P. & Triantafillou, Peter 2011: "The Lisbon strategy and the alignment of economic and social concerns". *Journal of European Social Policy*, Vol. 21, Nr. 3:197-209.
- Hjortsø Pedersen, Maria & Hansen, Agnete M. 2011: "Konstruktionen af det selvstyrende jobcenter". *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 2011, Nr. 4:55-69.
- Høgsbro, Kjeld 2012: "Social Policy and Self-Help in Denmark – A Foucauldian Perspective". *International Journal of Self-help and Self-care*, Nr. 1:43-64.
- Karlsen, Mads P. & Villadsen, Kaspar 2008: "Hvor skal talen komme fra? Dialogen som omsiggribende ledelsesteknologi". *Dansk Sociologi*, Vol. 19, Nr. 2:7-28.
- Krejsler, John B. 2011: "What Works in Education and Social Welfare? A Mapping of the Evidence Discourse and Reflections upon Consequences for Professionals". *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 57, Nr. 1:16-32.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend 2009: *Interview – Introduktion til et håndværk*. København: Hans Reitzels forlag, 2. Udgave, 4. oplag.
- Lippert, Randy K. 2014: "Neo-Liberalism, Police and the Governance of Little Urban Things". *Foucault Studies*, Nr. 18:51-65.

- McKee, Kim 2009: "Post-Foucauldian governmentality: What does it offer critical social policy analysis?". *Critical Social Policy*, Vol. 29, Nr. 3:465-486.
- Mik-Meyer, Nanna & Villadsen, Kaspar 2007: *Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels forlag.
- Risbjerg, Mikkel & Triantafillou, Peter 2008: "No time for losers. Coaching og det konkurrencedygtige selv". *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 2008, Nr. 1:10-24.
- Rutherford, Stephanie 2007: "Green governmentality: Insights and opportunities in the study of nature's rule". *Progress in Human Geography*, Vol. 31, Nr. 3:291-307.
- Stenson, Kevin 2005: "Sovereignty, biopolitics and the local government of crime in Britain". *Theoretical Criminology*, Vol. 9, Nr. 3:265-287.
- St. Pierre, Elizabeth A. 2006: "Scientifically based Research in Education: Epistemology and Ethics". *Adult Education Quarterly*, Vol. 56, Nr. 4:239-266.
- Triantafillou, Peter 2007: "Benchmarking in the public sector: A critical conceptual framework". *Public Administration*, Vol. 85, Nr. 3:829-846.
- Villadsen, Kaspar 2003: "Det sociale arbejde som befrielse", i Mik-Meyer, Nanna et al. (red.): *At Skabe En Klient: Institutionelle Identiteter i Socialt Arbejde*. København: Hans Reitzels forlag.
- Åkerstrøm Andersen, Niels 2009: "Hvem er Yum-Yum?: Tegneseriestaten i svøb". *Dansk Sociologi*, Vol. 20, Nr. 2:9-38.
- Åkerstrøm Andersen, Niels & Born, Asmund 2001: *Kærlighed og omstilling: Italesættelsen af den offentligt ansatte*. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.